

LOUKY A PASTVINY MORAVSKÝCH KARPAT

LOUKY A PASTVINY MORAVSKÝCH KARPAT

Suchopýr širolistý

odlesněných plochách vyvinuly různé typy travních porostů. Četné pramenné vývěry a mokřady pak osídlily vlhkomilné rostliny. Všechny tyto travní porosty díky lidské činnosti nejen vznikly, ale jsou na obhospodařování člověkem i dále závislé.

Významným zdrojem obživy byl dlouho chov domácích zvířat, takže většina lidí měla donedávna několik ovcí, kravku či kozu. Každý pásal svým způsobem a podle svých možností. K získávání sena pro krmení v zimním období kosili sedláci své pozemky dříve ručně, z dnešního pohledu šetrně, a navíc v různou dobu. Tak se v krajině udržovala mozaika

nejrůznějších typů stanovišť, v níž se rozvíjela nejen pestrá vegetace, ale také unikátní společenstva bezobratlých, zejména hmyzu. V této mozaice si každý druh dokázal najít prostor pro svůj život a vývoj.

Neodmyslitelnou součástí dnešní krajiny moravských Karpat jsou rozsáhlé louky a pastviny, na kterých nalézá útočiště mnoho ohrožených druhů živočichů a rostlin. Přitom jde o ekosystémy, na jejichž vzniku se velkou měrou podílel člověk. Kdyby totiž na východní Moravu nepřišli lidé a nezačali zde hospodařit, pokrýval by dnes toto území téměř souvislý les.

V neolitu (asi 6000 let př. n. l.) začal do podhůří moravských Karpat pronikat člověk - zemědělec, který les přetvářel na pole, pastviny, louky, a později i sady. Podle způsobu obhospodařování (kosení, pastva) a přírodních podmínek se na

Přírodní rezervace Drahy u Horního Němčí

Louky

Nejcennější luční porosty v České republice se nachází v Bílých Karpatech, především v teplejší a sušší jihozápadní části pohoří. Louky, nazývané květnaté nebo orchidejové, se tu rozprostírají na stovkách hektarů. Na vysychavých až suchých půdách převažují na těchto loukách sveřep vzpřímený, válečka prapořitá a bezkolenec rákosovitý, v nižší vrstvě porostu ještě například kostřava žlábkatá nebo osřice horská. Doplnuje je pestrá škála dalších travin a bylin, mezi nimiž jsou i desítky ohrožených a chráněných druhů (přes dvacet druhů vstavačovitých, mečíky, kosatce, hořce, zárazy). Bělokarpatské louky patří mezi druhově nejbohatší ve střední Evropě. Na ploše 16 m² tu běžně roste přes 80, místy i více než 100 druhů.

Národní přírodní rezervace Čertoryje

Kromě vzácných rostlin se zde vyskytují i četné a mnohdy též velmi vzácné druhy bezobratlých. Velice bohatá je zdejší fauna motýlů. Z typických zástupců lze uvést modráska očkovaného či perleťovce dvouřadého. Dále louky obývají různé druhy kříšů, ploštic, rovnokřídlých a fytofágních (rostlinnou potravou se živících) brouků, například nosatců.

Běžným hospodařením na loukách je seč spojená se sušením a odvozem sena, a to většinou jednou do roka. Někde jsou otavy ještě přepaseny, na hnojených nebo přirozeně úživnějších půdách mohou být louky i dvousečné. V dnešní době se už jen velmi zřídka setkáme s tradičním ručním kosením. Někteří lidé stále používají ruční sekačky, mnohem častěji však narazíme na traktorové sekačky, které jsou výrazně výkonnější, takže dokážou za krátkou dobu posekat několik desítek či stovek hektarů. Zdánlivě se vzhledem k údržbě a ochraně luk nic nezměnilo: „Vždyť louky jsou posečeny!“ Skutečnost je však jiná ...

Dnešní strojové sečení je z pohledu hmyzu velmi ničivé. Velké množství nejen hmyzu, ale i jiných živočichů zahyne přímo při sečení, ať už samotnou sekačkou, nebo pod koly traktorů. Další živočichové hynou v důsledku ztráty zdrojů potravy (listy a stonky rostlin, nektar květů) nebo úkrytu. Rozvoj populací mnoha druhů je po seči navíc omezen až znemožněn ztrátou míst vhodných k rozmnožování. Negativní vliv seče se projevuje nejvíce při použití strojů a velkoplošném sečení. V minulosti se totiž nikdy nemohlo stát, že by byly velké plochy luk posečeny celé najednou ve velmi krátké době. Při postupném ručním sečení byl vždy na louce dostatek vhodných ploch, kam se mohli bezobratlí uchýlit.

Údržba luk je však nezbytná. Mnohé rostliny jsou závislé na určitých druzích hmyzu (například některé druhy orchidejí potřebují pro své rozmnožování konkrétní druhy lišajů, kteří jediní je dokáží opylovat), nepoměrně více je však hmyz závislý na lučním porostu a jeho kvalitě. Bez pravidelné seče dochází k ochuzení druhové skladby nejen rostlinných společenstev, ale i na ně vázaných živočichů.

Sečení malou mechanizací

Saranče proměnlivá

Modrásek tmavohnědý

Doporučená péče o luční porosty

Při sečení luk je nutno vzít v potaz všechna výše zmíněná hlediska. Znamená to hospodařit tak, aby se luční porost udržoval v žádoucím stavu, a zároveň aby přežili luční živočichové. Je zcela zřejmé, že návrat k tradičnímu ručnímu kosení je nereálný. Dá se však alespoň částečně napodobit.

Stačí, aby se louky nesecky celé najednou. Ideální je, když je část louky posečena v jednom termínu, jiná v druhém, další v třetím atd. (například v květnu, v červenci a v září). Jinými slovy, čím více termínů a rozrůznění seče, tím pestřejší bude mozaika lučního porostu a tím více druhů živočichů i rostlin zde dokáže najít svůj životní prostor.

Velmi důležité také je, aby část louky zůstala neposečena až do dalšího roku. Mnoho živočichů, kteří by na posečených místech téměř neměli naději na přežití, využívá tyto plochy jako úkryt nebo místo k přezimování či dokončení vývoje. Na neposečených plochách se mohou také přirozeně vyse-

Správný příklad velikosti neposečených ploch

Rudohrávek jehlcovitý

Křížák pruhovaný

Záruza bílá

menit rostliny. Ladem by měly být ponechány každý rok jiné části louky, aby nebyla některá místa bez posečení dlouho a nedocházelo na nich k expanzi konkurenčně silných druhů trav. Z téhož důvodu je zcela nevhodné ponechávat neposečené plochy v místech výskytu třtiny křovištní či jiných expanzivních rostlin. Pro jed-

norozční ponechání ladem jsou vhodná spíše místa s bohatým výskytem bylin, zejména kolem lesních lemů, nebo místa s přirozeně řidší vegetací. Podstatná je rovněž velikost neposečených ploch. Ta by rozhodně neměla klesnout pod 10 procent plochy celé louky, přičemž by mělo platit, že čím menší louka, tím větší procento tvoří nesečená plocha nebo plochy. Nesečené plochy by měly být nejméně 5 m široké. Nesečené plochy o šířce 1–2 m jsou příliš úzké a neplní, bohužel, svoji funkci.

Příklad nevhodně zvoleného pásu. Ponechaný pás na snímku je příliš úzký.

Důležité také je, čím je louka sečena. Když pomineme, že nejlepším žacíím nástrojem je kosa, a podíváme se na sekačky používané za traktory, tak mnohem lepší a šetrnější je lišťová sekačka oproti sekačce bubnové. Při použití bubnové sekačky jsou třepeny konce stonků bylin, což znesnadňuje či přímo znemožňuje rostlinám další růst, takže mnohé z nich už nedokážou

Modrásek jehlicový

Šalvěj luční

znovu vykvést a za-plodit. Větší měrou ochuzována i luční fauna, která je jednak bezprostředně závislá na stavu lučního porostu, jednak při vlastním sekání bubnovou sekačkou zahyne více živočichů.

Pastviny

Pastviny hostí specifická společenstva živočichů i rostlin, která by bez více či méně pravidelné pastvy zanikla. Pastviny se oproti loukám vyznačují častým narušováním drnu sešlapem, přítomností exkrementů a trvale nízkým porostem, způsobeným neustálým okusem. Takové prostředí osidlují rostliny a živočichové, kteří jsou schopni se s narušováním stanovišť vypořádat. Zároveň se zpravidla jedná o druhy konkurenčně slabé, které jsou na nepasených místech postupně vytlačeny silnějšími druhy, které naopak pastvu nesnáší.

Ovce na pastvě

Mateřídouška vejčitá

Pro pastviny jsou typické rostliny s přizemními růžicemi listů, celkově drobné druhy nebo rostliny plazivé, např. sedmikráska, chudobka, černohlávek obecný nebo mateřídouška vejčitá, které jsou odolnější vůči sešlapu a okusu. Dále se zde daří rostlinám ostnitým, jedovatým nebo nechutným, např. dnes kriticky ohroženým hořečkům.

Pastvinná stanoviště potřebují ke svému vývoji a životu i četní živočichové, mezi nimi i koprofágní (exkrementy se živící) brouci a četný dvoukřídlý hmyz. Mnohé z nich lze označit za ohrožené až vymírající. Důvodem je, že z dnešní krajiny extenzivní pastva mizí. Ubývá tradičních záhumenků s několika málo kusy ovce či jiného dobytka, zcela se již vytratil obecní stáda a obecní pastviny. V Bílých Karpatech lze více extenzivních

Hořeček nahořklý

Modrásek černoskvrný

Saranče vrzavá

pastvin nalézt na severu (jižní Valašsko), kde přežívají vzácné a ohrožené druhy bezobratlých, jako je saranče vrzavá nebo modrásek černoskvrný.

Doporučená péče o pastviny

Nejvíce kypí životem pastviny, které jsou jen velmi extenzivně přepásané, nebo jsou jeden až čtyři roky opuštěné. Samotná pastva totiž působí rušivě i na typické pastvinné rostliny a živočichy. Je-li však pastvina opuštěna už čtyři a více let, dochází postupně k jejímu zarůstání a její bývalá druhová pestrost mizí.

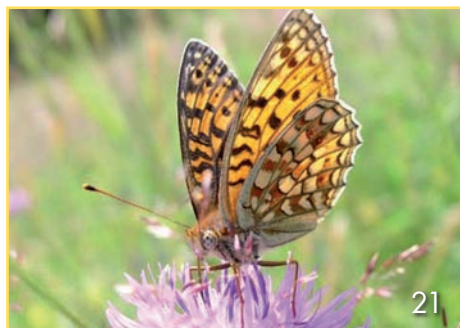
Vstavač kukačka

Z hlediska ochrany přírody je nejlepší pastva extenzivní, tzn. se znatelně méně zvířaty, než je porost schopný uživit, což má za následek, že některá místa zůstávají nespasena (tzv. nedopasky). Ta pak poskytují útočiště a prostor pro vývoj četných živočichů, zejména bezobratlých, a také rostliny mají čas vykvést a přinést semena.

Světlík lékařský

Jinou možností je pastva rotační. Zvířata jsou při ní na pastvině jen po dobu několika málo týdnů (podle početnosti stáda a stavu porostu), načež jsou přehnána jinam a porost je ponechán delší období bez pastvy. Dobytek

Perleťovec maceškový

tak během sezóny rotuje mezi několika pastvinami. Jinou, spíše už jen historickou možností extenzivní pastvy, je kůlová pastva, dříve běžná v oblasti Moravských Kopanic. Zvířata při ní byla přivázána na nedlouhém provazu či řetězu ke kůlu zaraženému do země. Po vypasení byl kůl přesunut o několik metrů dál. Vznikala tak jemná mozaika v různý čas vypásaných plošek. Vegetace na dříve vypásených místech dorůstá, rostliny opět vykvétají a poskytují tak potravu a útočiště pastvinným živočichům, kteří by nedokázali dlouhodobě přežít na nepřetržitě spásaných místech. I zde je důležité, aby některá místa zůstala nepasena po celý rok. Zásady týkající se velikosti a umístění těchto ploch jsou stejné jako u ponechávání nesečených míst při údržbě luk.

Některé extenzivní pastviny postupem času zarůstají

Extenzivní pastvina

náletem, ten pastvinu zastiňuje a snižuje tak plochu s dostatečným osvětlením, což je pro řadu pastvinných druhů nepříznivé. Proto je třeba nálet odstraňovat. Rozptýlená zeleň je naopak ku prospěchu. Mnozí motýli se například v době poledního vedra ukrývají do přítmí keřů a nízkých stromů či na podobných místech nocují.

Mulčování

V posledních letech se rozmohl způsob údržby travních porostů pro Moravské Karpaty i pro českou krajinu zcela nový, a to mulčování. Tento způsob údržby travních porostů možná ulehčí a zlevní údržbu některých pozemků, avšak má velmi drastický dopad na faunu, zejména bezob-

Okáč bojínkový

druhů. Vzniklá vrstva rostlinných zbytků zhoršuje i podmínky pro klíčení semenáčků. Mulčování a ponechávání sena na místě je proto z pohledu ochrany přírody zcela nepřijatelné.

ratlých. Při mulčování dochází k obrovskému úhynu, doslova rozemletí, nejrozmanitějších živočichů a všech jejich vývojových stádií. Dotčené lokality a okolní krajina jsou pak díky tomuto velmi nešetrnému postupu ochuzovány o velkou část fauny. Při mulčování zůstává rostlinná hmota na místě, což vede k postupnému zvyšování

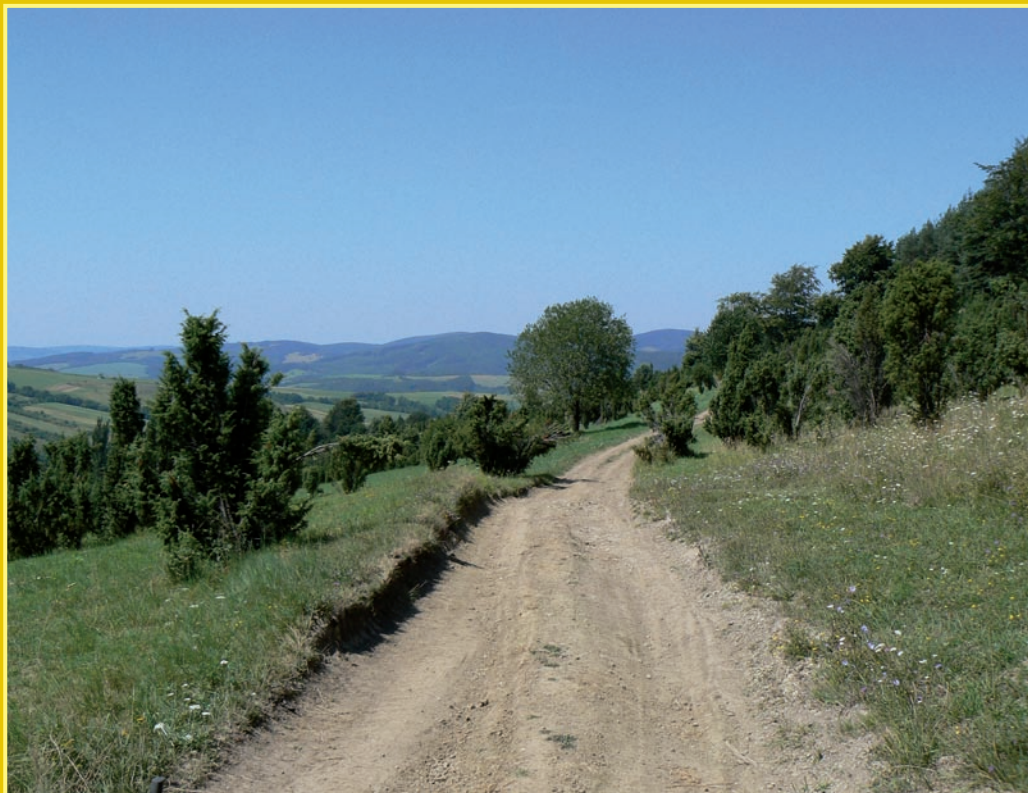
úživnosti a zarůstání silnějšími

Ohrožení

Bez pravidelného obhospodařování by louky i pastviny brzy ztratily svou současnou podobu. Během několika málo let začnou ladem ležící pozemky zarůstat konkurenčně silnými druhy trav (třtinou křovištní či válečkou prapořitou), keři (hlohy, šípky, trnkami) a postupně i stromy. Je to vidět na mnoha dnes opuštěných loukách a pastvinách, nebo se o tom můžeme přesvědčit srovnáním současného stavu krajiny se starými mapami, leteckými snímky či vzpomínkami dříve narozených. Kde se dříve rozkládaly louky či pastviny, je dnes les. Většinou se jedná o svažitéjší sesuvná území, která jsou hůře dostupná pro současnou mechanizaci. Pokud se louky a pastviny neudržují, ztrácí se nejen původní vzhled krajiny, ale především mizí velké druhové bohatství rostlin a živočichů, které se vytvářelo stovky let. Právě proto se vynakládají nemalé prostředky na údržbu a obnovu současného bezlesí.

Krajina bez hospodaření postupně zarůstá

**Věříme, že tento informační materiál povede
k většímu porozumění
a ke společné péči zemědělců a ochrany přírody
o louky a pastviny nejen
v Bílých Karpatech a Beskydech.**

Vydáno v listopadu 2007 v rámci projektu Zachování biologické rozmanitosti trvalých travních porostů v pohoří Karpat v České republice prostřednictvím cíleného využití nových zdrojů financování Evropské unie financovaného z prostředků UNDP-GEF.

Více informací a kontakty: www.foa.cz

Odborné texty: Ondřej Konvička, Ivana Jongepierová, Lukáš Spitzer

Spolupráce: Karel Fajmon

Autoři fotografií: Martin Hrouzek (17), Jan W. Jongepier (1-4, 8, 10, 13, 15, 16, 19, 20),
Ondřej Konvička (5-7, 9, 11, 12, 18, 22, 23), Zdenek Miklas (14), Tomáš Pavelka (21),
Roman Kodet (titulní strana)